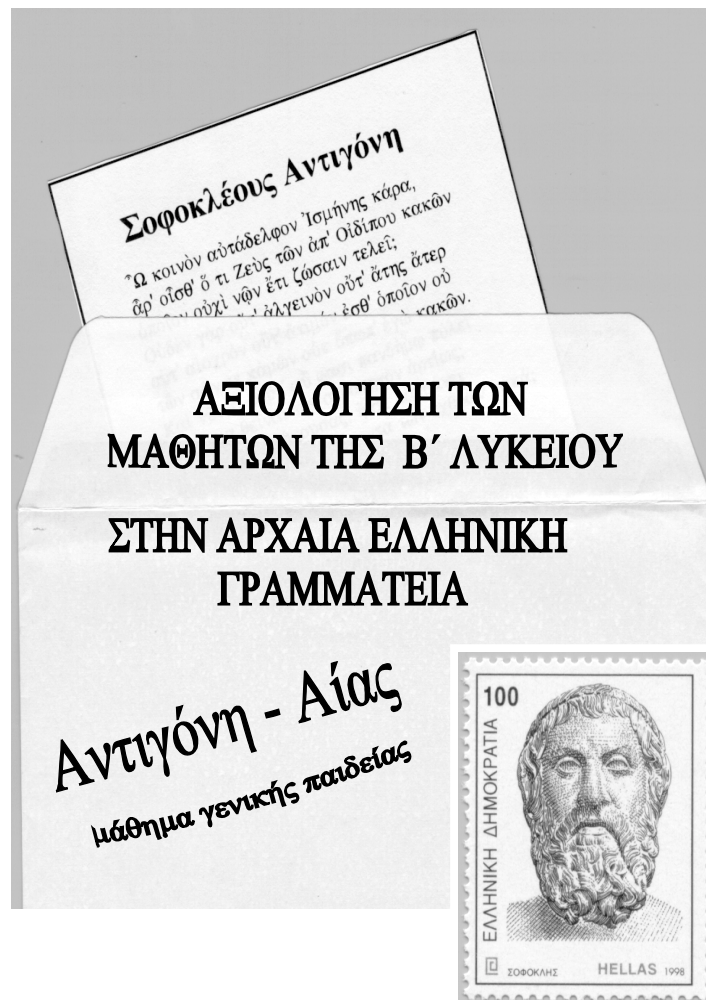

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ**

ΑΘΗΝΑ 2000

Ομάδα Σύνταξης

Γιαννικόπουλος Γεώργιος, Φιλόλογος
Καροφυλλάκη - Σπάρταλη Μαρία, Φιλόλογος Μ. Α.
Λογαράς Ιωάννης, Φιλόλογος
Σπετσιώτου-Μέλλιου Ευγενία, Φιλόλογος Μετ. Διπλ. Φιλοσ. Σχ. Π.Α.
Στεργιούλης Μανώλης, Φιλόλογος Μ. Α.

Γ' έκδοση

Αναμόρφωση - Επιμέλεια - Παράλληλα κείμενα - Παράρτημα:
Γιάννης Αθ. Πανούσης, Φιλόλογος, δρ. Κλασικής Φιλολογίας

Διορθώσεις:

Γιαννικόπουλος Γεώργιος, Φιλόλογος
Καροφυλλάκη - Σπάρταλη Μαρία, Φιλόλογος Μ. Α.
Γιάννης Αθ. Πανούσης, Φιλόλογος, δρ. Κλασικής Φιλολογίας
Σπανάκου Ζωή, Φιλόλογος, δρ. Φιλοσοφίας
Σπετσιώτου-Μέλλιου Ευγενία, Φιλόλογος Μετ. Διπλ. Φιλοσ. Σχ. Π.Α.
Στεργιούλης Μανώλης, Φιλόλογος Μ. Α.

Συντονισμός - Επιμέλεια:

Σπανάκου Ζωή, Φιλόλογος, δρ. Φιλοσοφίας

Copyright (C) 2000: Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας
Αδριανού 91, 105 56 Αθήνα

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή ανατύπωση ή φωτοτύπηση μέρους ή όλου του παρόντος βιβλίου, καθώς και η χρησιμοποίηση των ερωτήσεων που περιέχονται σ' αυτό σε σχολικά βοηθήματα ή για οποιοδήποτε άλλο σκοπό, χωρίς τη γραπτή άδεια του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
• ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	7

I. Εισαγωγή στην Αντιγόνη - Παραδείγματα ερωτήσεων

1. Το δράμα - Η τραγωδία - Το αρχαίο θέατρο.....	11
2. Συντελεστές της παράστασης - Οι πρόδρομοι των μεγάλων τραγικών Οι τρεις μεγάλοι τραγικοί - Ο μύθος των Λαβδακιδών - Αντιγόνη....	20

II. Σοφοκλέους Αντιγόνη - Παραδείγματα ερωτήσεων

ΜΕΡΟΣ Α΄

1. Στίχοι 1 - 17.....	28
2. Στίχοι 18 - 38.....	36
3. Στίχοι 39 - 68.....	45
4. Στίχοι 69 - 99.....	53
5. Στίχοι 100 - 161	60
6. Στίχοι 162-277	63
7. Στίχοι 278 - 314	65
8. Στίχοι 315 - 331	72
9. Στίχοι 332 - 375	77
10. Στίχοι 376 - 440.....	79
11. Στίχοι 441 - 472.....	80
12. Στίχοι 473 - 507.....	87
13. Στίχοι 508 - 525.....	95
14. Στίχοι 526 - 560.....	101
15. Στίχοι 561 - 581.....	109
16. Στίχοι 582 - 634.....	115

III. Σοφοκλέους Αντιγόνη - Παραδείγματα ερωτήσεων

ΜΕΡΟΣ Β΄

1. Στίχοι 635 - 680	117
2. Στίχοι 681 - 723	123
3. Στίχοι 724 - 780	131
4. Στίχοι 781 - 800	144
5. Στίχοι 801 - 943	146
6. Στίχοι 944 - 987	149
7. Στίχοι 988 - 1032.....	151
8. Στίχοι 1033 - 1063.....	156
9. Στίχοι 1064 - 1114.....	160
10. Στίχοι 1115 - 1154.....	170
11. Στίχοι 1155 - 1327	173
12. Στίχοι 1328 - 1353.....	177
<i>Ανακεφαλαιωτικές ερωτήσεις.....</i>	<i>181</i>
IV. Συνθετικές - Δημιουργικές Εργασίες	185
V. Κριτήρια Αξιολόγησης	
Μέρος Α΄:	189
Μέρος Β΄:	194
VI. Παράλληλα Κείμενα.....	202
VII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Σοφοκλέους Αΐας.....	235
VIII. Βιβλιογραφία.....	251

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με τα τελευταία βιβλία αξιολόγησης των μαθητών, που πρόκειται να δημοσιευθούν στις αρχές του 2000, ολοκληρώνεται μια σημαντική προσπάθεια του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας, στόχος της οποίας ήταν η εκπόνηση και διάδοση νέων μεθόδων αξιολόγησης των μαθητών του Ενιαίου Λυκείου. Στο πλαίσιο της εκπονήθηκαν τα τρία τελευταία χρόνια δεκάδες βιβλίων που καλύπτουν το σύνολο σχεδόν των μαθημάτων, τα οποία διδάσκονται στο Λύκειο. Τα βιβλία αυτά περιέχουν οδηγίες μεθοδολογίας σχετικές με την αξιολόγηση των μαθητών, παραδείγματα ερωτήσεων διαφόρων τύπων, υποδείγματα εξεταστικών δοκιμασιών, θέματα συνθετικών - δημιουργικών εργασιών και άλλα χρήσιμα στοιχεία για τους εκπαιδευτικούς.

Το έντυπο αυτό υλικό συνοδεύτηκε από την παραγωγή ανάλογο ηλεκτρονικού υλικού, από τη δημιουργία Τράπεζας Θεμάτων και από πολυάριθμες επιμορφωτικές δραστηριότητες σχετικές με την αξιολόγηση των μαθητών.

Η παραπάνω προσπάθεια δεν είχε σκοπό να επιβάλει ένα συγκεκριμένο τρόπο αξιολόγησης ούτε να αυξήσει το φόρτο εργασίας διδασκόντων και διδασκομένων, όπως ισχυρίστηκαν ορισμένοι. Επιδίωξε να ενημερώσει τους καθηγητές για τις σύγχρονες εξεταστικές μεθόδους, να τους δώσει πρακτικά παραδείγματα εφαρμογής τους, να τους προβληματίσει γύρω από τα θέματα αυτά και να τους παράσχει ερεθίσματα για αυτομόρφωση. Πιστεύουμε ότι με το έργο μας συμβάλαμε στη διεύρυνση της δυνατότητας των διδασκόντων να επιλέγουν οι ίδιοι τη μέθοδο που θεωρούν πιο κατάλληλη για την αξιολόγηση των μαθητών τους και βοηθήσαμε στην αύξηση της παιδαγωγικής τους αυτονομίας.

Πεποίθησή μας είναι πως όλα αυτά άλλαξαν το τοπίο στον τομέα της αξιολόγησης των μαθητών του Ενιαίου Λυκείου, έφεραν νέο πνεύμα και άρχισαν να τροποποιούν σταδιακά ξεπερασμένες αντιλήψεις και τακτικές που κυριάρχησαν επί πολλά χρόνια στο Ελληνικό σχολείο. Τα θετικά σχόλια που εκφράστηκαν από το σύνολο σχεδόν των επιστημονικών και εκπαιδευτικών φορέων για τα θέματα των εξετάσεων του περασμένου

Ιουνίου, τα οποία διαμορφώθηκαν με βάση το πνεύμα και τη μεθοδολογία της αντίστοιχης εργασίας του Κ.Ε.Ε., επιβεβαιώνουν όσα προαναφέρθηκαν.

Η κριτική που είχε αρχικά ασκηθεί για το έργο μας περιορίζεται συνεχώς, ενώ αυξάνει καθημερινά η αποδοχή του από την εκπαιδευτική κοινότητα και η αναγνώρισή του. Σ' αυτό συνέβαλε ασφαλώς και η βελτίωση του υποστηρικτικού υλικού που παράγεται από το Κ.Ε.Ε., η οποία οφείλεται, μεταξύ άλλων, και στις παρατηρήσεις και υποδείξεις των διδασκόντων στα Ενιαία Λύκεια. Η συνειδητοποίηση, τέλος, του τρόπου με τον οποίο πρέπει να χρησιμοποιείται το υλικό αυτό στη διδακτική πράξη και ο περιορισμός των σφαλμάτων που διαπράχθηκαν στην αρχή (μηχανική αναπαραγωγή πλήθους ερωτήσεων, υπέρμετρη αύξηση της εργασίας των μαθητών, απουσία εναλλακτικών τρόπων αξιολόγησης κτλ.) οδήγησαν σε πολύ θετικά αποτελέσματα, τα οποία όσο περνά ο καιρός θα γίνονται εμφανέστερα.

Η διαπίστωση αυτή μας ενισχύει να συνεχίσουμε την προσπάθειά μας και να την επεκτείνουμε, εκπονώντας ανάλογο υλικό και για άλλες εκπαιδευτικές βαθμίδες, εφόσον εξασφαλιστούν οι απαραίτητες οικονομικές και λοιπές προϋποθέσεις.

Τελειώνοντας, επιθυμώ να ευχαριστήσω όλους τους συνεργάτες μου στο Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας, οι οποίοι εργάστηκαν αφιλοκερδώς, με αφοσίωση και σπάνιο ζήλο και επιτέλεσαν κάτω από δύσκολες συνθήκες σημαντικό έργο. Ευχαριστώ ακόμη όλους τους εκπαιδευτικούς που με ποικίλους τρόπους στήριξαν την προσπάθειά μας και βοήθησαν στην επιτυχία της. Ξέχωρες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στις δακτυλογράφους του Κ.Ε.Ε, στο τεχνικό προσωπικό του, στον Προϊστάμενο της Γραμματείας του κ. Γεώργιο Κορκόντζηλα και στους εκδότες που συνεργάστηκαν μαζί μας από το 1997 μέχρι σήμερα.

Αθήνα, Ιούνιος 2000

Καθηγητής Μιχάλης Κασσωτάκης
Πρόεδρος του Δ.Σ. του Κ.Ε.Ε.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η τρίτη έκδοση του υποστηρικτικού υλικού για την αξιολόγηση των μαθητών στο μάθημα της γενικής παιδείας «Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία» της Β΄ Λυκείου περιλαμβάνει διορθώσεις και προσαρμογή των ερωτήσεων και των κριτηρίων αξιολόγησης που έγιναν σύμφωνα με υποδείξεις συναδέλφων, μετά από διετή αξιοποίηση και δοκιμασία αυτού του υλικού στην πράξη.

Για την εκπόνηση των ερωτήσεων καθώς και για τη διαμόρφωση των κριτηρίων αξιολόγησης έχουν ληφθεί υπόψη οι γενικοί σκοποί και στόχοι¹ του μαθήματος και το γεγονός ότι η αξιολόγηση δεν έχει μόνο διαπιστωτικό αλλά και ανατροφοδοτικό χαρακτήρα. Ερωτήσεις και κριτήρια αξιολόγησης έχουν ως σκοπό να βοηθούν από τη μια την επίτευξη των στόχων του μαθήματος και να ενισχύουν από την άλλη το διπλό λειτουργικό χαρακτήρα της αξιολόγησης σε όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Ευνόητο είναι ότι δεν είναι στις προθέσεις μας να παρέμβουμε αυθαίρετα στο έργο του εκπαιδευτικού ή να ορίσουμε εμείς, κατά την κρίση μας, τα κριτήρια με τα οποία θα ελέγχεται το αποτέλεσμα της διδασκαλίας στην τάξη.

Οι ερωτήσεις και τα κριτήρια αξιολόγησης αυτού του βιβλίου αφενός ακολουθούν τις αρχές και τις οδηγίες του αναλυτικού προγράμματος, αφετέρου τίθενται στη διάθεση των συναδέλφων για να τα αξιοποιήσουν ανάλογα με τις επιλογές και τις προσδοκίες τους. Ωστόσο πρέπει να σημειώσουμε ότι στην περίπτωση της *Άντιγόνης* εμφανίζονται δυσχέρειες στην εκπόνηση των ερωτήσεων που συνδέονται άμεσα με το είδος του κειμένου και τους περιορισμούς που θέτει η ένταξή του σ' ένα σχολικό πρόγραμμα. Πρόκειται για ποιητικό κείμενο που απαιτεί απόλυτη

---

¹ ΥΠΕΠΘ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ, *Προγράμματα σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία*, Αθήνα 1999, σ. 141-160. Και «Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας» Τεύχος δεύτερο, Απόφαση αριθ. Γ2/1090, Πρόγραμμα Σπουδών της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας στο Λύκειο, Αριθ. Φύλλου 342, 13/04/1999.

ελευθερία στην προσέγγισή του, πράγμα αδύνατον με τους περιορισμούς που θέτει το πρόγραμμα, η διδασκαλία, η τάξη. Βέβαια οι γενικοί σκοποί του μαθήματος αφήνουν, και πολύ σωστά, περιθώρια στον διδάσκοντα να τους ερμηνεύσει κατά την προσωπική του αντίληψη και να ορίσει ο ίδιος ως ποιο βαθμό θα πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το τέλος του σχολικού έτους. Σε κάθε περίπτωση όμως πρέπει οι μαθητές στο πλαίσιο της οποιασ προσωπικής και, πάντως, πολυεπίπεδης ερμηνείας να επισιμάνουν το βασικό πρόβλημα της τραγωδίας, που δημιουργείται από τη στάση των ηρώων απέναντι στην τιμή προς τους νεκρούς, μια πίστη που κανείς δεν ξέρει από πότε φάνηκε στη γη².

Η *Άντιγόνη* του Σοφοκλή έχει εξεταστεί κατά καιρούς από πολλές σκοπιές, βασικότερες των οποίων είναι η λογοτεχνική, η θεατρική και η φιλοσοφική. Ανάλογες είναι και οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις που θα μπορούσε κανείς να επιχειρήσει με τους μαθητές του. Για την εκπόνηση των ερωτήσεων ακολουθήσαμε κυρίως την ερμηνεία των C. M. Bowra, A. Lesky, P. E. Easterling και B. M. W. Knox, J. de Romilly και Γ. Καψάλη. Για τα χορικά συμβουλευτήκαμε το σχετικό άρθρο του Αν. Στέφου και για τη θεατρική διάσταση του έργου το βιβλίο του Ν. Χουρμουζιάδη. Από ξένη βιβλιογραφία είδαμε επίσης τα έργα των J. C. Kammerbeek, H. Diller, W. Nestle, G. Steiner, M. Giebel κ.ά. Από ερμηνευτικής πλευράς οι ερωτήσεις μας έχουν ως αφετηρία τη θέση ότι η *Άντιγόνη* είναι έργο με δυο πρωταγωνιστές, έργο όπου προβάλλονται δυο χαρακτήρες· το ποιος από τους δύο χαρακτήρες είναι τραγικότερος είναι ένα ζήτημα που προκάλεσε πολλές συζητήσεις και μπορεί ακόμα να θεωρηθεί ανοικτό.

Ερωτηματικά εξακολουθεί να δημιουργεί για το μάθημα της «Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας» η αξιοπιστία και η χρησιμότητα των ερμηνευτικών ερωτήσεων κλειστού τύπου για την αξιολόγηση. Είναι γεγονός ότι οι διαφορετικές ερμηνείες που επιδέχεται το κείμενο καθιστούν εξαιρετικά δύσκολη την εκπόνηση τέτοιων ερωτήσεων και

---

² Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *Προγράμματα σπουδών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία*, Αθήνα 1999, σ. 148.

κάνουν ορατό τον κίνδυνο να οδηγηθούμε σε παρερμηνείες ή παρεξηγήσεις. Επισημαίνουμε όμως ότι ερωτήσεις αυτού του τύπου συχνά επιβραβεύουν την προσπάθεια και δίνουν κίνητρο συμμετοχής στο μάθημα σε μαθητές, οι οποίοι συνήθως δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν και εμφανίζουν γρήγορα σημάδια κόπωσης ή και παραίτησης. Γι' αυτό συνιστάται η χρήση αυτού του τύπου ερωτήσεων να γίνεται μετά από κατάλληλη προετοιμασία των μαθητών, οι σωστές απαντήσεις να είναι με σαφήνεια καθορισμένες στα πλαίσια της ερμηνείας που έχει επιλεγεί για το κείμενο και να δίνονται πάντα οι απαντήσεις με αιτιολόγηση ή διευκρινίσεις όπου χρειάζεται.

Η οργάνωση και παρουσίαση του υλικού γίνεται σε δυο μέρη. Κάθε μέρος περιλαμβάνει ερωτήσεις που αναφέρονται στη διδακτέα ύλη του Α' και Β' τετραμήνου αντίστοιχα. Το υλικό παρουσιάζεται κατά ενότητες κάποιες από τις οποίες μπορούν να ολοκληρωθούν σε μια διδακτική ώρα, ενώ για άλλες απαιτούνται δυο ή και τρεις διδακτικές ώρες. Σε κάθε ενότητα διακρίνονται δυο κατηγορίες ερμηνευτικών ερωτήσεων: α) ερωτήσεις ανοικτού τύπου (ανάπτυξης και σύντομης απάντησης) και β) ερωτήσεις κλειστού (αντικειμενικού) τύπου ή συνδυασμού κλειστού και ανοικτού τύπου. Μετά τις ερμηνευτικές ακολουθούν οι γραμματικές, οι συντακτικές και οι λεξιλογικές - σημασιολογικές ασκήσεις. Τα παραδείγματα ερωτήσεων που ακολουθούν απευθύνονται σε μαθητές μέσων επιδόσεων, χωρίς να απουσιάζουν βέβαια και οι εύκολες ερωτήσεις ή και άλλες υψηλών απαιτήσεων. Για τις ενότητες που διδάσκονται από μετάφραση δίνονται μόνο ερμηνευτικές ερωτήσεις.

Είναι αυτονόητο ότι κάθε φορά μπορεί να γίνει επιλογή κάποιων ερωτήσεων για επεξεργασία στην τάξη και άσκηση, ενώ κάποιες άλλες, κατά την κρίση πάντα του διδάσκοντος, μπορούν να δοθούν για εργασία στο σπίτι. Σε ορισμένες ερμηνευτικές ερωτήσεις δίνονται ενδεικτικά άξονες απάντησης ή κάποιες απαντήσεις, οι οποίες βέβαια δεν αποτελούν και τις μοναδικές σωστές. Ανταποκρίνονται μόνον στις ερμηνευτικές αρχές που καθορίσαμε παραπάνω. Στο τέλος προτείνονται και ορισμένες

συνθετικές δημιουργικές εργασίες, συνοδευόμενες από σχετικές διευκρινίσεις.

Τα κριτήρια αξιολόγησης που παραθέτουμε αποτελούνται από συνδυαστικές ερωτήσεις ανοικτού και κλειστού τύπου και ανταποκρίνονται, τηρουμένων των αναλογιών, στις απαιτήσεις των γραπτών εξετάσεων στο τέλος του σχολικού έτους.

Η συγγραφική ομάδα θεωρεί χρέος της να τονίσει ότι η χρήση του υλικού που περιέχεται σ' αυτό το βιβλίο πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην αυξάνεται η εργασία που ανατίθεται στους μαθητές. Κάτι τέτοιο θα ανέτρεπε τους στόχους του παρόντος υποστηρικτικού υλικού και θα είχε αρνητικές επιπτώσεις στη διδασκαλία του μαθήματος. Πρέπει να τονισθεί με ιδιαίτερη έμφαση ότι **ο διδάσκων δεν υποχρεώνεται να χρησιμοποιεί όλες τις ερωτήσεις κάθε κατηγορίας**, πολύ δε περισσότερο **δεν υποχρεώνεται να διατρέξει αγωνιωδώς τα βιβλία αξιολόγησης** για να προετοιμάσει τους μαθητές του «εν όψει των εξετάσεων». Η διδακτική του εμπειρία και η παιδαγωγική του γνώση μπορούν να τον βοηθήσουν να επιλέξει από κάθε διδακτική ή νοηματική ενότητα αυτό που κρίνει ότι καλύπτει τους στόχους του μαθήματός του και ικανοποιεί τις απαιτήσεις του από τους μαθητές.

Τελειώνοντας επιθυμούμε να ευχαριστήσουμε όλους τους συναδέλφους που μας βοήθησαν με τις υποδείξεις τους και τις ερωτήσεις που μας έστειλαν και ευελπιστούμε ότι η γόνιμη συνεργασία μαζί τους θα συνεχιστεί.